

PIŠE: SONJA BISERKO

Balkan: ograničenja nacionalnih ideologija

Od raspada Jugoslavije prošlo je više od 20 godina, a novonastale države još se nisu konsolidovale kao održive zajednice, sposobne da upravljaju svojim i dalje multietničkim stanovništvom. Istorijska transformacija ka nacionalnim državama još uvek nije našla modus koji bi garantovao stabilnost i suživot u tim zemljama. Potraga za nacionalnim identitetom dovela je do sukoba koji menja forme, ali nikad praktično nije prestao. Na Balkanu je proces stvaranja nacionalnih država počeo nakon raspada Osmanskog i Austrougarskog carstva. Ove dve imperije bile su tolerantnije i istinski pluralnije, čemu je nalikovala i druga Jugoslavija.

Društvena ograničenja nacionalnih ideologija s razlogom su sada predmet kritičkog preispitivanja, jer njihova isključivost jeste najveće kulturološko ograničenje svakog društva, pa i društava na Balkanu koja su inače, tradicionalno imala drugačije istorijsko iskustvo. Kulturno blago je redukaovano u okviru nacionalnih pristrasnosti. Na Balkanu je tokom XX veka netolerancija bila usmerana na muslimansku populaciju. Upravo je ona doživljavana kao drugi koga treba eliminirati. Muslimanska populacija je bila na udaru represivnih politika od balkanskih ratova 1912. godine, sve do sada.

Upravo zbog toga, konsolidacija novostvorenih država zapela je upravo u zemljama gde živi značajan broj muslimanske populacije - Bosni, Makedoniji, na Kosovu i, naravno, u Srbiji. Uostalom, raspad Jugoslavije, kao i ratovi koji su sledili, imali su značajnu antiislamsku dimenziju, bar kad je reč o politici Beograda. Nažalost i zapadna (evropska) zajednica je prihvatila tezu koja je lansirana iz Beograda da tri naroda u BiH ne mogu da žive zajedno i „brzopleto“ je nametnula Dejtonski sporazum (1995) koji se temelji na etničkom principu. Tako se Dejtonski sporazum, koji je tad

bio u funkciji zaustavljanja rata, sad pokazuje kao fundament mogućeg budućeg rata.

Podsećanja radi, Srbi su okupirali 70 odsto Bosne tokom prvih nekoliko meseci rata, 1992. godine, proterujući sa tog prostora sve Muslimane i pripadnike drugih etničkih zajednica. Muslimani/Bošnjaci su tokom rata bili sabijeni na 15 odsto teritorije, odnosno u tri veća grada Sarajevo, Tuzlu i Zenicu. U Dejtonu je Srbima oduzeto 20 odsto prethodno okupirane teritorije, a Bosna je podeljena na dva entiteta, Federaciju BiH i Republiku Srpsku. Republika Srpska je ostala etnički čista i glavni strateški cilj Beograda bio je da spreči povratak u taj entitet. Povratak je bio moguć samo u vlastita etnička geta, što je dodatno doprinelo etničkoj konsolidaciji. Međunarodna zajednica je pristala na tu formulu, mada je 1997. godinu proglasila godinom povratka. Međutim, nije ništa uradila da se bosanska populacija stvrno vrati tamo odakle je izbegla.

Žan Bodrijar je daleke 1995. godine napisao: „Mi smatramo da smo obavili posao time što smo Srbe obeležili kao zle, ali ne i kao neprijatelje. I to sa razlogom, jer na svetskom poprištu, mi Zapadnjaci, Evropejci se borimo protiv istog neprijatelja kao i oni: protiv Islama, protiv Muslimana“. Dalje navodi: „U Bosni se borimo protiv Srba (bez preterivanja) u ime više-kulturne Evrope, ali tom prilikom žrtvujemo upravo drugu kulturu, onu koja suprotstavlja svoje vrednosti ravnodušnom svetskom poretku bez vrednosti. A to činimo zajedno sa Srbima“.¹

Od tada je prošlo gotovo 20 godina. Svet još uvek prolazi kroz duboku transformaciju, a da se još uvek ne nazire novi svetski poredak. U međuvremenu,

¹ Liberation, 3. jul 1995.

islamsko pitanje postalo je dominantno svetsko pitanje. Islamski svet takođe prolazi transformaciju („arapsko proleće“), ali isto tako bez vizije koja obećava stabilnost. I Evropa je otvorila svoje islamsko pitanje koje je postalo dominantno u svim zapadnoevropskim zemljama migracije. Zato je Bosna prevažno i evropsko pitanje. I sve dok se ne reši Bosna na pravičan i adekvatan način, Evropa neće imati pravi odgovor na islam kao sopstveno unutrašnje pitanje.

Bosna je prošla relativno uspešan proces državne konsolidacije tokom mandata visokog predstavnika Pedija Ešdauna, da bi nakon toga ušla u nepovratni proces rastakanja. Iako ima ključnu ulogu u Bosni, međunarodna zajednica nije uradila gotovo ništa na izgradnji bosanskog državnog identiteta. Pokušaj da stvori centralne institucije i ustav koji bi bili polazna osnova za državni identitet Bosne, nije uspeo. Ostalo se na etničkom nacionalizmu sve tri zajednice koji je suprotstavljen procesu demokratizacije. Proces etnifikacije otišao je pre daleko i postao je smetnja razvoju svakog etniciteta ponaosob.

Identitet nije građen na poznavanju istorije, tradicije tolerancije, poezije, muzike i svega onog što povezuje različite nacionalne zajednice. Umesto toga, oblikovao se ratom, krvlju, vatrom, borbom... Zbog toga su svi etniciteti koji stvaraju nov identitet postali ksenofobicni. Pritom, nepoznavanje istorije, posebno nedavne prošlosti, predstavlja ozbiljan problem. Jer, bez osvratanja na prošlost razvoj društva nije moguć.

Promena ponašanja moguća je samo promenom obrazovnog modela, načina misljenja i sl. Tek

prihvatanje bilansa krvavog iskustava iz devedestih, otvara proctor za početak procesa koji ima za cilj zauzimanje tolerantnijeg stava, priznanje krivice tj. mea culpa i, ispravljanje grešaka. Međutim, to nije moguće, kada je reč o balkanskim zemljama, bez pritiska Evropske unije (EU) u pogledu standarda ljudskih prava. U tom smislu Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), ali i nacionalni sudovi, imaju važnu ulogu u procesuiranju svih zločina. Uprkos tome, sve to ne garantuje politički, društveni i ekonomski napredak regiona koji je devastiran ratovima i neuspehom tranzicijom.

Bez ozbiljnog procesa pomirenja koji će se baviti genocidom, etničkim čišćenjem i masovnim ratnim zločinima nema napretka. Teško će se sprečiti nasilje koje može da izbije u svakoj ozbiljnijoj krizi. Ekstremističke grupe, nacionalisti i njihovi mediji kontinuirano eksploatišu sumnje i šire strah od islamskog fundamentalizma. Strah može postati realan ukoliko se islam bude prikazivao kao neprijateljski i inkompatibilan zapadnoj civilizaciji. Islamofobija takođe podstiče i antimodernizam i antiglobalistički fanatizam kod ekstremnih islamista.

Zato je, osim uspostavljanja interkulturalnog i međuverskog, odnosno humanitarnog dijaloga, sa ciljem uspostavljanja dobrosusedskih odnosa na Balkanu, neophodno definisati i razvojnu strategiju za ceo region. To može samo EU nekom vrstom Maršalovog plana. Demokratske institucije i demokratija nisu mogući u ovakvim društvima bez iskorenjivanja siromaštva. Da bi se ubrzao taj process, EU treba što pre da počne pristupne pregovore sa svim zemljama Zapadnog Balkana.